

Skolekundskaber og integration¹

Skolekundskaberne og især matematikkundskaberne – målt ved karakteren i folkeskolens afgangsprøve – har stor betydning for, om indvandrere og efterkommere får en ungdomsuddannelse. Indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande opnår svagere resultater i grundskolen end danskere. Det gælder også, når der korrigeres for den sociale og familiemæssige baggrund.

■ **Anne Kristine Høj**
De Økonomiske
Råds Sekretariat

■ **Lene Kjærsgaard**
De Økonomiske
Råds Sekretariat

■ **Lars Haagen Pedersen**
De Økonomiske
Råds Sekretariat

Indledning

Det gennemsnitlige uddannelsesniveau for de årgange af efterkommere og indvandrere, der er opvokset i Danmark og i disse år forlader uddannelsessystemet er lavere end for danskere. Det er dokumenteret i bl.a. undersøgelser fra Tænk tanken og AFK (2004), at frafaldet fra ungdomsuddannelserne er højere blandt indvandrere og efterkommere end blandt danskere, og at dette i høj grad bidrager til, at en større andel forlader uddannelsessystemet uden kompetencegivende uddannelse.

Uddannelsesniveaulet er vigtigt for både integrationen i samfundet i almindelighed og for den enkeltes fremtidige arbejdsmarkedstilknytning. Indvandrere og efterkommeres lavere uddannelsesniveau og især den store andel af disse grupper, der ikke opnår kompetencegivende uddannelse, er derfor et fokusområde for integrationsindsatsen. Det er imidlertid vigtigt at vurdere hvor i uddannelsessystemet, der især er behov for at styrke indsatsen, således at ressourcerne anvendes bedst muligt. De høje frafaldsandeale i ungdomsuddannelserne peger umiddelbart på ungdomsuddannelserne. Imidlertid kan det ikke udelukkes, at årsagen til frafaldet skal søges tidligere i uddannelsesforløbet.

I denne artikel forsøges dette inddraget ved at se på, hvordan unge indvandrere og efterkommere klarer folkeskolens afgangsprøve sammenlignet med andre danskere. Herudover undersøges hvilke forhold, der kan forklare, at der er forskel i deres prøveresultater. Resultatet fra folkeskolens afgangsprøve inddrages herefter som en forklarende variabel for, om unge havner i restgruppen uden en erhvervskompetencegivende uddannelse. Det vurderes også, om der er forskel på karakterernes betydning for henholdsvis indvandrere og efterkommere på den ene side og danskere på den anden side.

Uddannelsesfrekvenser

En vurdering af, hvilket uddannelsesniveau den nuværende generation af unge opnår, kan gives ved at betragte andelen af 16 til 39-årige, som afslutter en uddannelse. Under antagelse af uændrede aldersbetingede

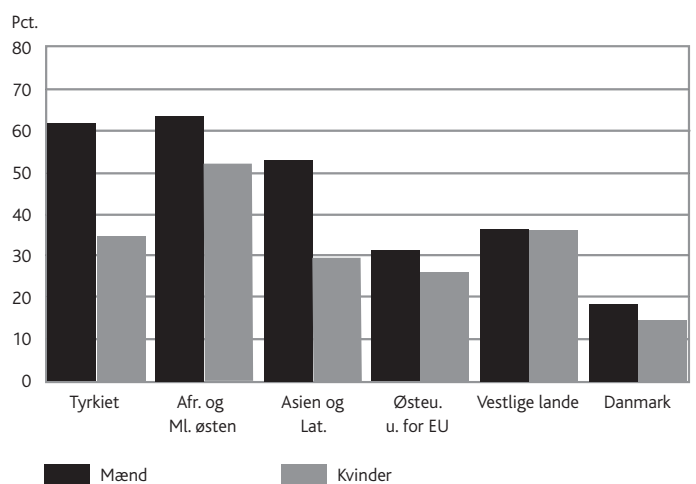
■ ■ ■

Note 1 Artiklen er baseret på analyser, der ligger til grund for kapitel 4 i Dansk Økonomi – Efterår 2007. Konklusioner i artiklen er alene forfatterens og ikke nødvendigvis sammenfaldende med formandskabet for De Økonomiske Råd.

sandsynligheder for at indtræde i og forlade uddannelsessystemet med eller uden fuldført uddannelse kan det illustreres hvor stor en andel af en given fremtidig årgang, der ikke opnår en kompetencegivende uddannelse. Dette gøres for befolkningsgrupper med forskellig oprindelse, idet indvandrere og efterkommere opdeles i landegrupper efter oprindelse. Der anvendes en opdeling på 5 landegrupper: Vestlige lande, Østeuropa uden for EU, Asien & Latinamerika, Tyrkiet og Mellemøsten & Afrika. De sidste 4 landegrupper er en underopdeling af Danmarks Statistiks gruppe af ikke-vestlige lande. Landegrupperne er søgt sammensat, så de afspejler sammensætningen af indvandrere og efterkommere i Danmark.

Hvis de nuværende overgangssandsynligheder i uddannelsessystemet fastholdes, er der 18 pct. af de danske mænd og 15 pct. af de danske kvinder, som ikke afslutter en ungdomsuddannelse, jf. figur 1. Andelen

Figur 1 Andelen af unge uden uddannelse, 2005

Anm.: Andelen beregnes ved at summere over overgangsfrekvenserne for den specifikke uddannelse for hvert alderstrin mellem 16 og 39 år i det givne kalenderår. Overgangsfrekvensen for et givet alderstrin beregnes ved at opgøre procentandelen, som gennemfører den pågældende uddannelse for det givne alderstrin.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

af indvandrere og efterkommere, som ikke gennemfører en ungdomsuddannelse, er langt større. Værst ser det ud for mænd fra Tyrkiet, Afrika & Mellemøsten, Latinamerika & Asien, samt kvinder fra Afrika & Mellemøsten. Her er der over 50 pct., som ikke gennemfører en ungdomsuddannelse.

Regeringens mål er, at mindst 85 pct. af alle unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse i 2010 og mindst 95 pct. i 2015, jf. Regeringen (2007). Samtidig skal mindst 50 pct. af en ungdomsårgang gennemføre en videregående uddannelse i 2015. Samlet set er der således en højere andel uden en ungdomsuddannelse end regeringens målsætning for 2010 og 2015.

Folkeskolens afgangsprøve

De kompetencer, der opnås i grundskolen, er fundamentet for det videre uddannelsesforløb. Tilegnelsen af kompetencer gennem grundskoleforløbet er interessant med henblik på evaluering af indsatsen på de forskellige klassetrin i grundskolen. Det ligger imidlertid uden for denne analyse. Vi tager udgangspunkt i en evaluering af det faglige niveau ved udgangen af 9. klasse. Elevernes faglige udbytte af undervisningen måles ved de opnåede karakterer ved folkeskolens afgangsprøve. Afgangsprøven er i den betragtede periode ikke obligatorisk, og der er derfor nogle elever, som vælger ikke at aflægge prøven. Dette er i højere grad tilfældet for indvandrere end for efterkommere og danskere, og ofte har de elever, som vælger ikke at tage afgangsprøven meget lave standpunktskarakterer i de pågældende fag. Trods de manglende observationer vælges det i det følgende at anvende afgangsprøvekarakteren i stedet for standpunktskarakteren, da prøvekarakteren er givet ud fra en ensartet vurdering, fordi der er ekstern censur.

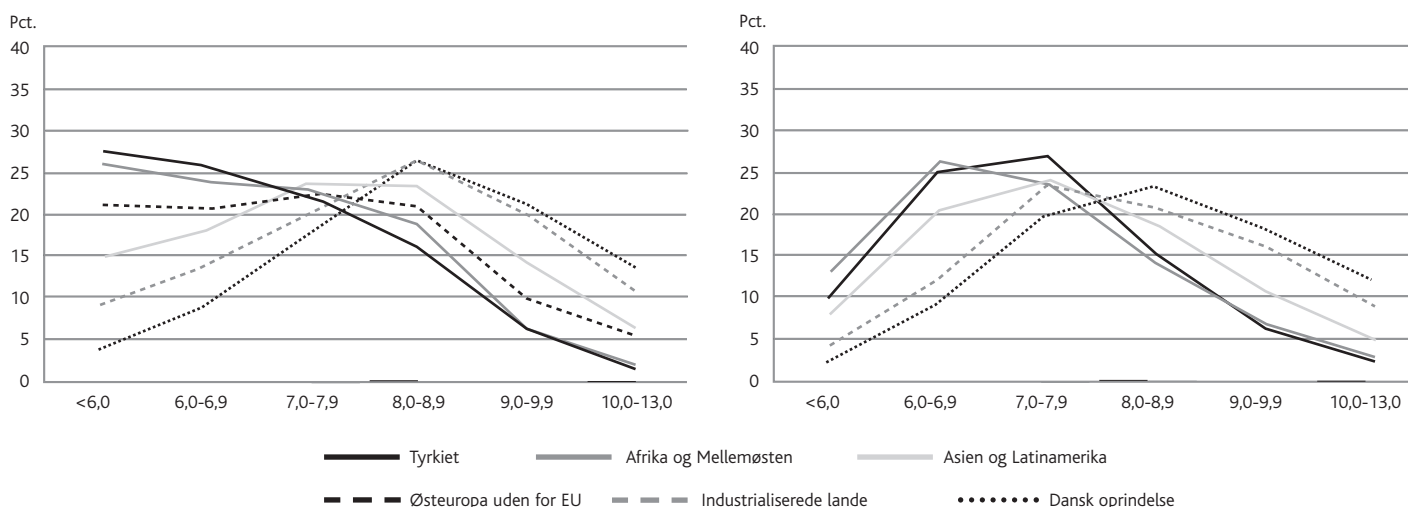
En sammenligning af karakterer for danskere og andre etniske grupper viser, at der er stor forskel på deres karakterer, jf. figur 2. Karaktererne i både skriftlig dansk og matematik er i perioden 2002-2006 ca. et karakterpoint højere for danskere end for indvandrere og efterkommere bedømt ud fra 13-skalaen, jf. tabel 1. Dette gælder for begge køn.

Det er især indvandrere og efterkommere fra Tyrkiet samt Afrika & Mellemøsten, som har lave karakterer. I skriftlig dansk er gennemsnittet af karaktererne for disse grupper godt 1 karakterpoint under danskerne, og i skriftlig matematik er den 1,5 karakterpoint under danskerne opgjort ud fra 13-skalaen. Det meget lavere gennemsnit i skriftlig matematik fremkommer især, fordi en større andel af elever fra Tyrkiet og Afrika & Mellemøsten får meget lavere karakterer end danskere. En fjerdedel af eleverne fra Tyrkiet samt Afrika & Mellemøsten får en karakter under 6, og endnu en fjerdedel får en karakter mellem 6 og 7. For danskerne vedkommende er der godt 5 pct., som får en karakter under 6 og godt 10 pct., der får en karakter mellem 6 og 7. For skriftlig dansk er forskellen på andelen, som får lave karakterer, væsentlig mindre.

Indvandrere og efterkommere fra vestlige lande er den gruppe, som har de højeste karakterer blandt gruppen af ikke-danskere. Karaktererne i skriftlig matematik og dansk svarer tilnærmelsesvis til karaktererne for elever med dansk baggrund.

En anden måde at vurdere kompetencerne hos unge ved afslutningen af den undervisningspligtige periode er foretaget med PISA. Hensigten med PISA er at måle faglig kunnen i områderne læsning, matematik og naturfag, jf. Meiding mfl. (2004). Der er gennemført en undersøgelse for

Figur 2 Karakterfordelinger for skriftlig matematik (venstre) og skriftlig dansk (højre), 2002-2006

Anm.: Karaktererne er angivet ud fra 13-skalaen.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Danmark, hvor der er særlig fokus på indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande, jf. Egelund og Tranæs (2007). I undersøgelsen findes, at indvandrere fra ikke-vestlige lande generelt opnår lavere score end danske børn, hvad angår færdigheder i såvel læsning, matematik og naturfag.

Udover den etniske baggrund har karakteristika om elevens familie og skole, samt elevens egne karakteristika også betydning for niveauet af karaktererne opnået ved folkeskolens afgangsprøve. I analysen af, hvad der påvirker karakterer ved folkeskolens afgangsprøve tages der højde for disse karakteristika, og det undersøges om de lavere karakterer for indvandrere og efterkommere i forhold til danskere alene skyldes, at de har en anden sammensætning af sociale og familiemæssige forhold.

Den familiemæssige baggrund har ofte vist sig at have stor betydning for de opnåede resultater. Der er en generel tendens til, at både forældrenes uddannelsesniveau, især moderens, og familiens indkomstniveau påvirker barnets resultater, jf. Det Økonomiske Råd (2003). Dette findes også i andre undersøgelser for etniske minoriteter såsom PISA, jf. Smith og Jacobsen (2003) samt Egelund og Tranæs (2007). Dog viser PISA, at moderens uddannelses baggrund har mindre betydning for færdighederne for indvandrere og efterkommere for ikke-vestlige lande end for danskere.

Tabel 1 Betydning af oprindelsesbaggrund for prøvekarakterer ved folkeskolens afgangsprøve, 2002-2006

	Skriftlig dansk		Skriftlig matematik	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
Efterkommere				
Vestlige	-0,04	0,08	0,06	0,06
Ikke-vestlige	-0,41*	-0,35*	-0,31*	-0,38*
Indvandrede for 10 eller flere år siden				
Vestlige	-0,24*	-0,26*	-0,05	-0,06
Ikke-vestlige	-0,37*	-0,34*	-0,27*	-0,37*
Indvandrede for mellem 5 og 10 år siden				
Vestlige	-0,14	-0,36*	0,15	-0,10
Ikke-vestlige	-0,73*	-0,63*	-0,33*	-0,48*
Indvandrede for under 5 år siden				
Vestlige	-0,69*	-0,40*	0,31*	0,56*
Ikke-vestlige	-1,21*	-1,02*	0,02	-0,14*

Anm.: Estimerne er korrigeret for alder, køn, bopæl, antal søskende, ældst af søskende, moderens og faderens uddannelse, indkomst, jobstatus, om forældrene stadig er sammen, om skolen er en efterskole, antal elever i skolen, andel af ikke-vestlige efterkommere og indvandrere i 9. klasserne på skolen og folkeskoleudgifter pr. elev i kommunen. Referencepersonen er en dansker på 17 år, der bor i København eller på Frederiksberg, som har afsluttet 9. klasse i 2002 på en ikke-efterskole med under 10 pct. af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i 9. klasserne på skolen, hvis forældre er ufaglærte, har et job, og en disponibel ækvivaleret husstandsindkomst på 100.000 kr. Karaktererne er angivet ud fra 13-skalaen. * angiver om estimerne er signifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Analysen af hvor stor en del af karakterforskellen mellem indvandrere og efterkommere på den ene side og danskere på anden, som kan forklares ved forskellig familiemæssig og sociale baggrund baseres på en opdeling af indvandrere og efterkommere efter oprindelse i henholdsvis vestlige og ikke-vestlige lande. Konklusionen er, at for efterkommere fra vestlige lande kan forskellen i de opnåede resultater forklares alene ud fra deres familiemæssige og sociale baggrund. For denne gruppe er der således ikke problemer med kompetencetilegnelsen i grundskolen, der ligger ud over, hvad der er tilfældet for danskere, jf. tabel 1.

For indvandrere fra vestlige lande, som er kommet hertil i førskolealderen, er der en tendens til, at deres sociale og familiemæssige baggrund ikke fuldt ud kan forklare karakterforskellene i skriftlig dansk, hvor denne gruppe opnår 0,2 – 0,3 karakterpoint lavere karakterer end danskere, når der korrigeret for baggrundsforhold. Den uforklarede forskel genfindes ikke i resultaterne for skriftlig matematik.

Efterkommere og indvandrere fra ikke-vestlige lande, som er kommet hertil i førskolealderen, opnår hele 0,3 - 0,4 karakterpoint lavere karakterer i såvel skriftlig dansk som skriftlig matematik, som ikke kan forklares ved den sociale og familiemæssige baggrund. Ud over det faktum, at efterkommere fra ikke-vestlige lande i højere grad kommer fra hjem med f.eks. mindre arbejdsmarkedstilknytning og lavere gennemsnitligt uddannelsesniveau, er der således i tillæg et betydeligt problem med kompetencetilegnelsen i grundskolen for denne befolkningsgruppe. I skriftlig dansk er det knap en tredjedel af karakterforskellen, som er uforklaret, mens det er knap en fjerdedel af karakterforskellen i matematik, der ikke kan forklares med sociale og familiemæssige forhold ud over oprindelse. Ses på underopdelingen af gruppen af ikke-vestlige lande, er den uforklarede karakterforskel i skriftlig dansk størst for efterkommere med oprindelse i Tyrkiet, mens den uforklarede forskel i skriftlig matematik er størst for efterkommere, hvis forældre er fra lande i Østeuropa uden for EU.

For indvandrere fra ikke-vestlige lande, som har opholdt sig i Danmark i mellem 5 og 10 år ved aflægning af folkeskolens afgangsprøve, er den uforklarede forskel i de opnåede resultater 0,6 - 0,7 karakterpoint lavere i skriftlig dansk og 0,3 - 0,5 karakterpoint lavere i skriftlig matematik. Det er først og fremmest indvandrere fra Tyrkiet samt Afrika & Mellemøsten, der opnår væsentlig lavere karakterer end danskere, efter at der er korrigeret for baggrundsforhold.

Restgruppen og karaktererne fra grundskolen

I det omfang, der er en sammenhæng mellem lavere karakterer i folkeskolens afgangsprøve og risikoen for ikke at afslutte en ungdomsuddannelse, indebærer resultaterne af den ovenstående analyse, at en relativt større andel af indvandrere og efterkommere kan forventes at komme til at tilhøre restgruppen uden uddannelse.

Der imidlertid er en lang række øvrige faktorer, der har betydning for, om unge får en uddannelse. Som ved karakterniveauet er den familiemæssige og sociale baggrund vigtigt for valg af uddannelse.

Tabel 2 Karakterernes betydning for at være i restgruppen, 2002

	Dansk oprindelse		Indvandrere og efterkommere	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
Dansk mangler	0,05 *	0,10 *	0,12	0,18 *
Dansk < 6	0,19 *	0,10 *	0,12 *	0,19 *
Dansk 6-7	0,07 *	0,05 *	0,11 *	0,10 *
Dansk 10-13	-0,02 *	-0,02 *	0,07	-0,11
Matematik mangler	0,20 *	0,17 *	0,33 *	0,34 *
Matematik <6	0,27 *	0,23 *	0,36 *	0,35 *
Matematik 6-7	0,11 *	0,11 *	0,17 *	0,15 *
Matematik 10-13	-0,04 *	-0,07 *	0,00	0,05
Sandsynlighed	0,19	0,19	0,28	0,31
Antal observationer	21.937	21.547	1.560	1.522

Anm.: Referencepersonen er en person mellem 16-17 år, født i hovedstaden som ældste barn, hvis forældre er samboende og ufaglærte, der ved folkeskolens afgangsprøve fik mellem 8-9 i skriftlig matematik og skriftlig dansk. For udlændinge er referencepersonen en efterkommer af vestlige udlændinge. Estimaterne er korrigeret for forældrenes uddannelse, antal børn og forældrenes arbejdsmarkedstilknøytning, samt at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Karaktererne er angivet ud fra 13-skalaen. * angiver at variabelen er signifikant på 5 pct.-niveau.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Sandsynligheden for at få en uddannelse øges, hvis forældrene har en uddannelse. Især har det betydning, hvilken uddannelse moren har, og det har betydning om forældrene lever sammen. Samtidig er der også en positiv sammenhæng mellem forældrenes indkomst og om den unge får en uddannelse. Hvis den unge har få søskende eller er den ældste i søskendeflokken øges sandsynligheden for at få en uddannelse.

I vores analyse af, hvem der havner i restgruppen, har vi målt de faglige kvalifikationer ved de karakterer, der er opnået i skriftlig dansk og skriftlig matematik ved folkeskolens afgangsprøve og set på disses betydning for om personen får en ungdomsuddannelse. Analysen omfatter alle unge, der afsluttede 9. klasse i 2002. Restgruppen uden uddannelse er karakteriseret ved personer, som ikke er i gang med en uddannelse efter 3 år. Dvs. personer som enten har forladt en ungdomsuddannelse uden eksamen eller ikke er påbegyndt en uddannelse i 2005. I analyserne er der taget højde for de unges familiebaggrund, og der er således taget højde for, at en større andel af indvandreres og efterkommeres forældre ikke har en erhvervskompetencegivende uddannelse, og at en større andel af indvandrere og efterkommeres forældre står uden for arbejdsmarkedet.

Også den her anvendte afgrænsning af restgruppen uden uddannelse indebærer, at en større andel af indvandrere og efterkommere end andre danskere er i restgruppen. Der er således for mændenes vedkommende 31 pct. af indvandrere og efterkommere, mens det for andre danskere vedkommende er 19 pct. af dem, der afsluttede 9. klasse i 2002, som er i restgruppen i 2006, jf. tabel 2.

Både for danskere, indvandrere og efterkommere gælder, at sandsynligheden for at være i restgruppen øges betragteligt, hvis den unge har fået lave karakterer ved folkeskolens afgangsprøve eller har undladt at afslutte med en prøve i faget. Selvom lave karakterer forøger sandsynligheden for alle befolkningsgrupper, er der en tendens til, at betydningen af lave karakterer er større for indvandrere og efterkommere end for andre danskere. Karakterniveauet i skriftlig dansk har mindre betydning for sandsynligheden for at tilhøre restgruppen end lave karakterer i matematik. Karakterer under 6 i skriftlig dansk forøger sandsynligheden for at tilhøre restgruppen med 10 - 20 pct.point (i forhold til karakterer på 8 - 9) såvel for indvandrere og efterkommere som for danskere. For danskere er betydningen størst for kvinder, mens det blandt indvandrere og efterkommere har størst betydning for mænd. Det er ikke kun lave karakterer på "ikke bestået" niveau, som forøger sandsynligheden for at tilhøre restgruppen. Et karakterniveau på 6-7 i skriftlig dansk forøger sandsynligheden for at tilhøre restgruppen med omkring 10 pct.point for indvandrere og efterkommere af begge køn sammenlignet med personer med et karakterniveau på 8-9.

Det er måske et overraskende resultat, at en lav eller manglende karakter i skriftlig matematik har en væsentlig større betydning for risikoen for ikke at få en uddannelse end lave karakterer i skriftlig dansk. Det øger således sandsynligheden for at tilhøre restgruppen med omkring 35 pct.point at have under 6 i skriftlig matematik (i forhold til et karakterniveau på 8-9) for såvel mandlige som kvindelige indvandrere og efterkommere. Et karakterniveau på 6-7 forøger sandsynligheden for at tilhøre restgruppen med 15 - 17 pct.

Også for danskere øger lave karakterer i matematik risikoen for at tilhøre restgruppen. Betydningen er dog mindre end for indvandrere og efterkommere, idet en matematikkarakter på under 6 forøger sandsynligheden for at en person med dansk oprindelse kommer til at tilhøre restgruppen med omkring 25 pct.point, mens en karakter på 6-7 forøger sandsynligheden med 11 pct.point i forhold til en karakter på 8-9.

Sandsynligheden for at indvandrere og efterkommere får en ungdomsuddannelse ville blive væsentlig forøget, hvis de opnåede samme karakterniveau i folkeskolen som danskere. For kvinders vedkommende vil sandsynligheden for at få en ungdomsuddannelse for indvandrere og efterkommere svare til sandsynligheden for kvinder med dansk oprindelse. For mænd er dette dog ikke tilfælde. Indvandrere og efterkommere vil stadig have 5 pct.point lavere sandsynlighed for at få en ungdomsuddannelse end de mandlige danskere, selvom de havde det samme karakterniveau i folkeskolen. For mandlige efterkommere og indvandrere er der således faktorer ud over karakterniveauet i folkeskolens afgangsprøve, der bidrager til overrepræsentationen i restgruppen uden uddannelse.

Sammenfatning

Samlet peger analysen på, at de kompetencer som indvandrere og efterkommere opnår i grundskolen er svagere end andre danskeres. For indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande er de opnåede karakterer lavere, end den sociale og familiemæssige baggrund kan forklare. Analysen peger således på, at der for denne gruppe er et problem med tilegnelsen af kompetencer i grundskolen, som ligger ud over, hvad der er tilfældet for andre børn – og derfor er der en fortsat udfordring for integrationsindsatsen i grundskolen.

Med et karaktergennemsnit for såvel skriftlig matematik som skriftlig dansk, der ligger ca. 1 karakterpoint under gennemsnittet for danskere, er udgangspunktet for det videre uddannelsesforløb klart svagere for gruppen af indvandrere og efterkommere. Det er særligt lave matematikkarakterer, som forøger risikoen for ikke at opnå en uddannelse. Hermed peger analysen på, at en hovedforklaring på den høje andel af indvandrere og efterkommere, som tilhører restgruppen uden uddannelse, skal findes i gruppens svagere kompetenceniveau fra grundskolen. For mandlige efterkommere og indvandrere er der faktorer ud over karakterniveauet i folkeskolens afgangsprøve, som bidrager til overrepræsentationen i restgruppen uden uddannelse.

Litteraturliste

De Økonomiske Råd (2007): Dansk Økonomi, efterår, København

De Økonomiske Råd (2003): Dansk Økonomi, efterår, København

Egelund, N. & T. Tranæs (red.) (2007): PISA Etnisk 2005. Kompetencer hos danske og etniske elever i 9. klasse i Danmark 2005. Rockwoolfondens Forskningsenhed, Syddansk Universitetsforlag.

Meiding, J., L. Lindeskov, N. Egelund, P. Weng, H. Sørensen, A. Andersen, B. Ranvid, M. Krone og T. Andersen (2004): PISA 2003 – Danske unge i en international sammenligning. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag. København.

Regeringen (2007): Danmark i den globale økonomi. Konkurrenceevneredegørelsen 2007. København.

Smith, N and V. Jacobsen (2004): The Educational Attainment of the Children of The "Danish" Guest Worker Immigrants. Young Immigrants from the Former Yugoslavia, Turkey and Pakistan: Educational Attainment, Wages and Employment. Ph.D., Thesis. Department of Economics, Aarhus. School of Business. Aarhus.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark og AKF (2004): Udlændinges vej gennem uddannelsessystemet, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration